УДК. 343.353

БАСОВА Т.Б.,
к.ю.н., доцент, докторант кафедри кримінального права Юридичного інституту Далекосхідного держуніверситету

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПОСАДОВОЇ ОСОБИ ЗА ПІДРОБКУ ДОКУМЕНТІВ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ КРИМІНАЛЬНИХ КОДЕКСІВ УКРАЇНИ І РОСІЇ

Підробка (фальсифікація) документів, яка здійснюється службовими особами, має значне поширення в багатьох державах. Небезпека таких злочинів пов'язана з тим, що вона порушує нормальну діяльність владних і управлінських структур, підриває їх престиж. Крім того, службові підробки виступають активно діючими криміногенними факторами, тому підвищена небезпека зумовлена ще й тим, що в багатьох випадках вона поєднується з іншими злочинами: крадіжками, хабарництвом і ін.

Широка поширеність, висока латентність цих злочинів в багатьох країнах світу, примушує ці держави регламентувати в національному законодавстві відповідальність за службові підробки. Не стали винятком і Україна та Росія, кримінальні кодекси яких вибрані нами для порівняльного аналізу. Кримінальні закони названих країн є новими і це посилює наукову цікавість до співставлення законодавчих положень регламентації кримінальної відповідальності службової особи за підробку документів.

Отже, почнемо з'ясування порядку кримінально-правового врегулювання відповідальності за підробку, яка здійснюється службовою особою, в Україні і в Росії.

Чинний Кримінальний кодекс України [1, № 2] помістив норму про відповідальність за підробку, яка здійснюється службовими особами, в статтю 366 «Службове підроблення», яка входить в розділ XVII під заголовком: «Злочини в сфері службової діяльності».

Ст. 366 України складається з двох частин: в першій частині розміщений так званий простий склад посадового підроблення, а в другій - кваліфікований вид даного злочину. В відповідності до ч. 1 ст. 366 КК України під службовими підробленнями розуміється]

внесення службовою особою в офіційні документи завідомо неправдивих відомостей, інша підробка документів. А також складання і видача завідомо неправдивих документів.

В російському кримінальному законі склад злочину, про який і я, сформульований в ст. 292 КК РФ «Службове підроблення», яка структурно складається з однієї частини і розміщена в главі 30 «Злочини проти державної влади, інтересів державної служби і органів місцевого самоврядування». В відповідності з чинним кримінальним законодавством Росії службове підроблення - це внесення службовими особами, а також і державними службовцями органу місцевого самоврядування, які не являються посадовими особами, в офіційні документи завідомо неправильних даних, а також внесення інших виправлень, які перекручують їх вірний зміст, якщо ці дії вчинені з корисної чи особистої зацікавленості.

Порівняння законодавчих формулювань вказаного злочину, показує, що регламентація відповідальності посадової особи за підроблення документів в кримінальних кодексах України і Росії має досить істотну різницю. Принципово несхожість в нижче поданому. По перше, об'єктивна сторона злочину, який розглядається в законах України і Росії описує суспільно небезпечні дії підроблення. Службове підроблення в відповідності до ст. 292 КК РФ мати дві самостійні форми: а) внесення в офіційні документи німі) неправильних даних; б) внесення в офіційні документи виправлень, які перекручують їх вірний зміст. А за ст. 366 КК України об'єктивна сторона підроблення виражається в трьох формах: а) внесення в офіційні документи завідомо неправильних даних; б) інше підроблення документів. Український законодавець ширше описує об'єктивну сторону службового підроблення документів.

Російський законодавець в колишньому КК РРФСР також передбачив таку об'єктивну форму цього злочину як складання і видача завідомо неправильних документів, але в чинному КК РФ, як нам уявляється, справедливо відмовився від цього. Справа в що такий різновид службового підроблення викликав певні складнощі, як в теоретичному, так і в практичному відношенні. Каверзність була в такому: одні автори передбачали, що закон прирівнює видавання завідомо неправильних документів і складання підроблених документів; інші ж криміналісти вважали, що закінчений склад службового підроблення має місце тільки за умови сукупного виконання підроблення і видачі документу. Скоріше за все, при застосуванні ст. 366 чинного кримінального закону Укра-

їни може виникнути необхідність знайти відповідь на цю законодавчу хитромудрість. Так, як в кримінальному законі між словами «складання» і «видача» стоїть об'єднуючий сполучник «і», це й дозволяє розглядати складання і видачу як одну складну форму службового підроблення, що складається з двох дій. В такому випадку, складання і видача неправильних документів я різновид службового підроблення включає в себе не тільки фальсифікацію офіційного документу, але і реалізацію його через видач за призначенням іншій особі або ж передача його для провадження державного чи муніципального органу (що на нашу думку, рівнозначно видачі).

В зв'язку з цим, даний вид підроблення відрізняється від інших за моментом закінчення злочину, тобто, склад підроблення може вважатися закінченим тільки за умови виконання обох дій. Якщо ж підозрюваний тільки склав підроблений документ, то його дії повинні бути кваліфіковані як замах на підроблення. Ось чолі вважається за доцільне складання і видача завідомо неправильних документів розглядати як єдину форму підроблення.

Другий відмітний момент в регламентації відповідальності службової особи за підроблення документів за українським і російським кримінальним законами міститься в описуванні суб'єктивні сторони даного злочину. Зокрема, в КК РФ обов'язковою ознакою службового підроблення є мотив - корисливі чи інші особисті інтереси. Український законодавець не передбачає мотив як конструктивну ознаку суб'єктивної сторони. Подібне законодавче рішення викликає певні сумніви: бо закріплення мотиву як обов'язкові ознаку складу злочину, що штовхає особу на підробку, свідчи про суспільну небезпеку вчиненого.

Ще одна важлива різниця в регламентації відповідальності з службове підроблення документів за КК України і Росії має міси в визначенні суб'єкту даного злочину. Склад злочину, визначений в ст. 336 КК України, передбачає спеціального суб'єкта злочину - службову особу. Російський законодавець ширше регламентує дану ознаку, визначаючи як спеціальний суб'єкт службовою підроблення не тільки службову особу, але і державного службовця чи службовця органу місцевого самоврядування, який не є службовою особою. Проте, різниця в визначенні суб'єкту підробленні на цьому не закінчується. Якщо звернутися до законодавчих визначень службової особи, які закріплені в українському (прим. до ст. 364 КК України) і російському (прим. 1 до ст. 285 КК РФ криміна-

льному законодавстві, то стає ясно, що вони за змістом відрізняються.

За мірило визначення такого складного поняття український законодавець для різних видів посадових осіб використовує різні критерії. Так, при визначенні представника влади він застосовує і іонний критерій і вказує на функції даного суб'єкту. Для визначення всіх інших категорій службової особи законодавець використовує два критерії: формальний і змістовний. Формальним критерій - обіймання посади, на якій особа виконує обов'язки відповідно до законодавства. Такий критерій не говорить нічого про зміст діяльності працівника. Тоді законодавець звертається змістовного критерію і вказує на організаційно-розпорядчі чи адміністративно-господарські обов'язки. Не можна не звернути у на те, що при конструюванні змістовного критерію використовуються різні терміни - «функції» і «обов'язки». Вважаємо, що таке формулювання дефініції службової особи викликає в українського правозастосовника певні труднощі. Звертання до визначення службової особи в російському законодавстві показує, що і воно не беззаперечне. Із-за обмеженості цієї публікації, виділимо такі неточності в законодавчій дефініції службової особи, які вимагають додаткового теоретичного доопрацювання:

1. воно розміщене в статті, яка передбачає відповідальність за злочини проти державної влади, інтересів державної служби і служби органів місцевого самоуправління і містить застереження, що має на увазі тільки суб'єкт, який згадується в статті 30 КК, де воно розміщене;
2. за основний критерій визначення службової особи вказано функції, які виконуються працівником, а не на посаду, яку він обіймає.

Проте, вважаємо, що побудова дефініції службової особи на основі змістовного критерію - єдино вірний шлях для визначення такого важливого поняття. В теперішній час, враховуючи кардинальні зміни життя, мабуть немає сенсу відмовлятися від подібного підходу до визначення службової особи. На місце визначення службового стану особи безпосередньо через усі ці функції і обв'язки, уявляється за доцільне намагатися визначити службову особу через те, як закріплюються в статусі посади певні функції. На нашу думку, уточнення меж посадових функцій і обов'язків, через які безпосередньо в законі визначається службова особа, їх уніфікація

- ось ті питання, які вимагають в сучасних умовах невідкладного теоретичного дослідження. Таким чином, порівняльний аналіз регламентації кримінальної відповідальності службової особи за підроблення документів за КК України і Росії показує, що нові кримінальні закони при їх підготовці все ж повинні підлягати більш глибокому юридичному опрацюванню і зафіксувати в них розумні пропозиції, які висловлені спеціалістами. Виходом із стану, який склався, на наш погляд, могло б стати внесення відповідних змін і доповнень в чинне кримінальне законодавство.

Література:

1. При дослідженні звертаємось до видання: Крыминальный кодекс Украины / Научное редактирование и предисловие д.ю.н., проф. В.Я.Тация и д.ю.н. В.В.Сташиса; Пер. с украинского В.Ю.Гиличенко. - СПб.: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2001.